

פרשת וארא תש"ע
בענין מכת כינים

שמות פרק ח

(יב) ויאמר יקנך אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ והיה לכם בכל ארץ מצרים: (יג) ויעשו כן ויט אהרן את דו במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הפגם באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים: (יד) ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הפגם ולא יכלו ותהי הפגם באדם ובבהמה: (טו) ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יקנך:

רש"י
(יב) **אמר אל אהרן** - לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן: (יג) **ותהי הכנס** - הרחישה דוליר"א בלעז [רחישת כינים]: (יד) **להוציא את הכנים** - לבראותם ממקום אחר: **ולא יכלו** - שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה: (טו) **אצבע אלהים הוא** - מכה זו אינה על ידי כשפים, מאת המקום היא: **כאשר דבר ה'** (ז ד) ולא ישמע אליכם פרעה:

אבן עזרא

(טו) **ויאמרו** בעבור שראו, שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין, גם במכת הדם והצפרדע, ולא יכלו עתה לעשות כאשר עשה אהרן, אמרו לפרעה לא באה זאת המכה בעבור ישראל לשלחם, רק מכת אלהים היא כפי מערכת הכוכבים על מזל ארץ מצרים, כי כבר פירשתי, כי פרעה לא כחש הבורא, רק השם שהזכיר לו משה. וזה בדרך כי לא ידו נגעה בנו, מקרה הוא היה לנו (ש"א ו, ט) מן השמים, על כן חזק לב פרעה. ואשר יחזק זה הפי, שאמרו **אצבע אלהים היא**, ולא אמרו אצבע ד' שהוא אלהי ישראל. כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים העתירו אל ד' (שמות ח ד), וזה השם הזכיר במכות האחרונות. ועוד, כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור לפני היותה, וככה מכת הצפרדעים, ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכנים:

רמב"ן

(יד) **ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים** - אמר ויעשו כן, שהכו בעפר הארץ ואמרו השבעת השדים ועשו לטיהם כאשר עשו בשאר פעמים להוציא את הכנים ולא יכלו. ויתכן שילמד "ויעשו כן" שעשו כהוגן דברים מוציאים את הכנים ולא הצליחו מעשיהם בפעם הזאת. כי חכמי החרטומים יודעים היו מה בכח ידם לעשות, וכבר נסו כן מעשיהם פעמים אחרות: 10 **ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא** - אמר רבי אברהם כי בעבור שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין גם במכת הדם והצפרדע, ולא יכלו עתה לעשות כן, אמרו אל פרעה לא באה זאת המכה על יד אהרן בעבור ישראל, רק מכת אלהים היא כפי מערכת הכוכבים על ארץ מצרים, כי פרעה לא כחש הבורא, רק השם שהזכיר לו משה, וזהו כדרך

כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו (ש"א ו ט), על כן חזק לב פרעה. והביא ראיה מפני 20 שלא אמר "אצבע ה'" שהוא אלהי ישראל כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים העתירו אל ה'. ועוד, כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור, ולא הזכיר לו בתחילה מכת הכנים: ואין דבריו נכונים בעיני, כי המקרה לא יקרא 25 "אצבע אלהים", רק המכה הבאה מאתו בעונש תקרא "יד ה'" "ואצבע אלהים", כאשר נאמר בכתוב שהביא לא ידו נגעה בנו, וכתב וירא ישראל את היד הגדולה (להלן יד לא), והיתה יד ה' בכס ובאבותיכם (ש"א יב טו), כבדה 30 מאד יד האלהים שם (שם ה יא). ועוד כי לא עמדו החרטומים לפני משה אחרי כן, גם במכת הערוב שהיתה בהתראה, ולא בשאר המכות: <<<

35 רמב"ן (המשך)

אבל הענין כפשוטו, כי בראות החרטומים שלא יכלו להוציא את הכנים הודו במעשה אהרן שהיה מאת האלהים, ולכן לא קרא להם פרעה מן העת הזאת והלאה, ולהמעיט הענין אמרו "אצבע אלהים" ולא אמרו "יד אלהים", כלומר מכה קטנה מאתו. ולא אמרו "אצבע ה'", כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק בדברם עם משה, בעבור שהוא יזכירו להם:

45 ומה שלא יכלו החרטומים להוציא את הכנים, סיבה מאת השם היתה להם, סכל עצתם ברצונו, שהכל שלו והכל בידו. והנראה בעיני עוד כי מכת הדם להפוך תולדות המים לדם, ומכת הצפרדעים להעלותם מן היאור, יכלו לעשות כן, כי אין בהם בריאה או יצירה, כי לא אמר הכתוב "ויהיו הצפרדעים", רק ותעל הצפרדע, שנאספו ועלו, רק מכת הכנים היתה יצירה, ואין טבע העפר להיות כנים, על כן אמר והיה לכנים, ואמר להוציא את הכנים, כענין 55 תוצא הארץ נפש חיה וגוי ויהי כן (בראשית א כד). ולא יוכל לעשות כמעשה הזה זולתי היוצר יתברך ויתעלה. ואמר ויעשו כן, ולא יכול, כי השביעו השדים לעשות מאמרם ואין בהם כח: ומה שיחזק דברי הצפרדעים, אמרם (שמו"ר י 60 ד) רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה, השריצה ומלאה כל ארץ מצרים. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה מה לך עקיבא אצל הגדה, כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות. צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו. שלא ראה ר' 65 אלעזר בן עזריה שיוכלו החרטומים להביא טבע חדש בצפרדע להוליד רבות חוץ מטבעם, אבל אספו אותן להעלותן. ועל דעת רבי עקיבא שרץ היאור צפרדעים, שישרוץ בהם יותר ממנהגו. ועל דעת רבי אלעזר בן עזריה כמו 70 שרצו בארץ (בראשית ט ז), ענין תנועה כמו שפרשתי בסדר בראשית (א כ), שיאספו ויתנועעו ביאור ומשם יעלו על המצרים. ורבותינו (שמו"ר י ז) אמרו בכנים שאין השד שולט על בריה פחותה מכעדשה. ולא יכלו 75 אפילו לאסוף כנים ממקומם ולהביאם. ואמרו במדרש רבה (שם) עוד כיון שראו החרטומים שלא יכלו להוציא הכנים, מיד הכירו שהיה מעשה אלהים ולא מעשה שדים, ועוד לא חששו לדמות עצמם למשה להוציא את 80 המכות:

ומה שאמר ר"א כי משה לא הודיעם מכת הכנים, נראה בעיני שהכה אהרן במטה לעיני פרעה כאשר עשה בפיח (להלן ט י), אבל לא התרה בו, כי אין הקב"ה מתרה בפרעה רק 85 במכות אשר בהן מיתה לאדם, וכתוב בצפרדעים וצפרדע ותשחיתם (תהלים עח מה), שהוא רומז למיתה או להשחתה שהזכירו רבותינו (שמו"ר י ד) שהיו מסרסים אותם. וכן הארבה ימיתם ברעב, כי אכל יתר הפלטה 90 הנשארת להם מן הברד. והכל רחמים מאתו באדם, כענין שנאמר (יחזקאל לג ט) ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא רשע בעונו ימות ואתה נפשך הצלת. ולכן לא התרה בו בכנים ולא בשחין ובחשך רק 95 בדבר, בעבור שהוא מיתה, וראוי שתחול גם באדם כאשר אמר לו אחר כך (להלן ט טז) ואולם בעבור זאת העמדתך, ולכן הודיעו הענין איך יהיה:

ואמר במקצת המכות השכם בבקר הנה יוצא 100 המימה, ועל דרך הפשט היה בעת צאת המלכים בבקר להשתעשע על המים, וצוה הקב"ה למשה שילך שם. והטעם, כי בדם בעבור היותה המכה הראשונה רצה שיעשנה לעיניו ובלי יראה ממנו. וזה טעם ונצבת 105 לקראתו (לעיל ז טו), והתיצב לפני פרעה (פסוק טז), שיעמוד כנגדו ביד רמה. וכן במכת הערוב נאמר השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה. ובברד (להלן ט יג) השכם בבקר והתיצב לפני פרעה, והוא גם כן בצאתו 110 המימה, כי הערוב והברד אשר בהן המיתה והעונש לבני אדם רצה הקב"ה שיהיה לעיני כל העם, כי בצאת המלך המימה ילכו מרבית העם אחריו, והנה יתרה אותו לעיניהם אולי יצעקו אל אדוניהם לשוב מדרכו הרעה, ואם לא יעשו 115 כן יהיו חייבין להענש. אבל בשאר המכות די בהתראת המלך, ועל כן נאמר בהן בא אל פרעה (לעיל ז כו, להלן ט א, י א), שיבא אל היכלו, ולא הזכיר בכנים ובשחין כן, בעבור שהוצרך אהרן להכות בעפר, והיכל המלך אין שם עפר 120 כי היא רצפת בהט ושש, וכן הוצרך משה לזרוק הפיח השמימה. והנה עשו אלו השתים בפני פרעה בהיותו בחצר גינת ביתן המלך או כיוצא בו:

Rabbi Brovender's Shiur is sponsored by Dr. Bernard & Robin Cohen

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.

Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.

מלבי"ם

(יד) **ויעשו וגו' להוציא את הכנים** . לדעת חז"ל פ"י שרצו לעשות ולא יכלו, שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה, והנכון שהחרטומים רצו להוציא את הכנים היינו להוציאם מן האדם והבהמה שלא ימצאון שם, שכבר ראו שפרעה לא שם לבו ע"מ שהעלו את הצפרדעים, ועשה עקר הבחינה עם משה במה שיסורו הצפרדעים, ורצו הם להסיר את הכנים, ומבואר שעל הכנים הנולדים בבע"ח יש רפואות ותרופות להוציאם ולהמיתם ע"י סמים ומשיחות לנקות הזיעה ומותרי העור, והחרטומים היו מומחים בזה, רק עתה לא יכלו כי היה ענין השגחי, שלא יועיל שום תרופה טבעית לזה, ונשארו הכנים באדם ובבהמה, וגם רמז עמ"ש בפ"י תהלים עמ"ש ויבא ערוב גו' כנים בכל גבולם שמכת הכנים לא סרה מהם ונשארה בכל אנשי הדור ההוא, שגם אחר שהביא מכת ערוב היה כנים בכל גבולם, ועז"א ותהי הכנס באדם ובבהמה, ר"ל שנשארה בהם לעולם, שכבר כתבתי שמכת כנים לא היה להורות איזה דבר רק להכות אותם במכת בזיון, שלכן בא שלא בהתראה ולא סרה מהם גם אח"כ :

(טו) **ויאמרו החרטום אל פרעה אצבע אלהים הוא**. כשתראה בכל הפרשיות האלה לא תמצא שפרעה והמצרים יקראו את ה' בשם אלהים רק בשם הויה, כי שם אלהים היה מיוחד אצלם למערכת השמים או לאלהיהם, לא לאלהי ישראל שקראוהו הויה, אם לא כשאמרו בכנוי לכו זבחו לאלהיכם בארץ, ר"ל אלהי ישראל, לא סתם אלהים, ומבואר שמ"ש אצבע אלהים הוא, לא כווננו על אלהי ישראל שהיה להם לומר אצבע ה' הוא, או אצבע אלהי ישראל, כי מכה זו באה בלא התראה חשבו שלא בא מאת אלהי ישראל בשביל ישראל, שא"כ היה צריך להודיע זאת למשה ושמשה יתרה בו תחלה, ואמרו שזה מכה שחלה עליהם מאת אלהי מצרים שנקראו אצלם סתם בשם אלהים, וכן פ"י הראב"ע אצבע אלהים הוא לא באה זאת המכה בעבור ישראל רק מכת אלהים היא כפי מערכת הכוכבים, ועי"כ ויחזק לב פרעה, שלא היה ירא עוד כלל כי סר ממנו הפחד :